

**INSTITUTO ELECTORAL
CIUDAD DE MÉXICO**

AÑOS

FORTALECIENDO LA DEMOCRACIA

Chi he´mi te tso petsi
Ya Hmunts´i Ndä – Ya to da Huahni
Ya Jä´i Ñatho

Tso da Nxase

Nuana ra chi he´mi bi hogi pa ya Jä´i Ñatho
da bädi te´me ngotho tso te pets´i ko ya hmunts´i ndä pa to da huahni
ne pa tso da mäa zam´u da m´oi ngotho ra hnini.

Mää ndui te ja.

Hin mi tsoho ya mboho, ya mengu ñatho ya mi m'ui ne nup'ia tso petsi ne nuu teme ngotho hoki.

Ja xa ngu ya hnini ñatho, n'a ngu n'a pets'ise ya hñä, te zam'u hoki ne te pädi zam'u ko ya jä'i ge nxege hinge ra ngutho ngu m'ui ya jä'ip'ia, ngothoya hinto nee, ge ka njap'u m'ui ngu ra hioya.

Ngotho M'onda tso da nuu xa zo te'me pets'i xa zo pa ya jä'i ne ya hnini ñatho pada m'edi gu hinge handi xa zo mara ya já'i, ya já'i mpefi ka ra nzedi nuu pada m'ui xa zo ya jä'i, ka ya ngu ra ta nzaya, ka ya hamp'u nuu ne mää ya thogi ne hamp'u ja ya ts'utbi

Ra INEGI bi mää ge kara yoho m'o ma yoho ret'a ya jeya, kara nzotho hnini M'onda ya jä'i pets'i hñu o mara ya jeya ngu ñää n'a ra hñä ñatho ge ja ne thogi ngu n'a nthebe ma n'ote ma kut'a ya m'o ge ya jä'i.

Ya xeni hai nzaya hamp'u pets'i xangu ya ñatho ge ra Iztapalapa, Gustavo A. Madero, Tlalpan ne Xochimilco.

Ya hñä ge mas ñä ya ñatho ngu m'ui kara nzotho hnini M'onda, ge ra nauatl, mazateco, mixteco ne ra Hñähñu.

Ge m'edi ge ra Tangu huahni di ge'ä kara nzotho hnini M'onda ge da hegi ge ya ñatho tso da m'oi hamp'u da huahni ne da oni ya jä'i ko ya boto, ne ngu hamp'u tso da oni tengu boja ja pa ya jä'i ya hnini.

Ra boja pa ya jä'i ya hnini.

Ge n'ar hmunts'i boja pets'i ya alkaldias pa da hogi ya hnini ne da mää ya jä'i ha ngu da ts'oni hamp'u m'ui. Ionias.

Ra Tangu huahni ka ra nzotho hnini M'onda hoki ya botasion pa ge ya jä'i da mää ha ngu da ts'oni ra boja m'ui.

Tso pets'í ya Jä'í.

Ge xa zo ge ngotho ya jä'í da bädi te'me'ä ngotho te pets'í ya jä'í, ge nuyu m'uj*í* ya te pets'í ngu hmä pa da huahni, ngu ngotho te mäa nuna ra chi he'mi ne ge da bädi ra ta nzaya ge pets'í da nuu ne da mädi ne da tso da uni ngotho ya jä'í pa da sente ra zo.

Ra **hmä nxihmo di ge ya tso pets'í ya jä'í** mäa ge ngotho ya jä'í ra ngutho ne pets'í ra ngutho te tso da pets'í.

Ra **he'mi ts'utbi pa nxege ya xeni hai me M'onda**, ngu mäa ra he'mi ts'utbi, ge mäa ge ma M'ondahu ngotho ya jä'í tso da thogi ra ngutho te tso da pets'í ne da y'ose ne ya ts'utbi hinte da mäa.

Ra **he'mi ts'utbi pa nxege ya xeni hai me M'onda**, ge handi ra zo ngu y'ose ne ra ngutho te tso pets'í ya jä'í. Ra nzaya tso zam'uj*í* da nuu pa da m'uj*í* ra zo nxege te tso pets'í ya jä'í.

Ya ts'utbi.

Ge ya jä'í mpefi ko ra Ta nzaya ne tso mäa te'me ngotho di nestahe.

Te tso pets'í ngu ra hnunts'í ndä.

Ra **he'mi ts'utbi pa nxege ya xeni hai me M'onda**, mäa ge ya te tso pets'í ngu hmä pa da huahni ge ngotho te pets'í ya jä'í ge pa da m'uj*í*:

- Da mäa to ne da huahni.
- Ge da m'oi ngua ra ndä, ne pa ma ra ya jä'í da mäa ha nee da nzaya.
- Da mpefi pa da handi nxege ya tohogi ge nesta da hogi ra zo ka ra hnini.

Ngotho te mäa ra zo nxege ra nxihmo ngu te tso pets'í ya jä'í.

Ra hmä ra nxihmo di ge'ä ya te tso pets'í ya jä'í mäa ge ngotho ya jä'í ge tso te pets'í.

Ya hmä ra nxihmo ge tso pets'í nuna ra chi he'mi ge ya:

- Ya hmä di ge ngotho ya xeni hai ra nxihmo ngu te pets'í ya hnini ñatho.
- He'mi da ngutho 169 di ge ra hmunts'í nxihmo pa ra m'efi di ge ngotho ya hnini ñatho ne to rase ka ma ra ya hai nxihmo,
- Ya hmä Interamericana di ge ya te tso pets'í ya jä'í di ge ya hnini ñatho.

Ngotho nuya ya hogi hmä nxihmo ge mäa:

Ya hnini ñatho ge tso pets'i te'me da mää ne hinto da k'ats'i. ge ngu pets'i da mää ha ngu m'ui, ngu te'me zam'u hoki o te zam'u pädi ko ya jä'i.

Nxege ka ya ngu nzaya ne hamp'u nuu ne mää ya thogi ts'utbi ge tso da m'ui n'ar jä'i ñatho pa da ode ne da mää xa zo te'me mää ya jä'i ñatho ne pa ge ya nzaya da negi te'me mää.

Ra ntuhni hin ge hegi ge ya jä'i da pets'i ra zo te'me tso pets'i ne hinto da k'ats'i te'me da hoki. Ge ka njap'u ra nzaya ge ra ngutho ko ya hnini ñatho tso da hoki pa hinte da m'ui ya ntuhni ne ya handi menza, pege ngotho ko ya nana, ya nxutsi ne ya bätsi ñatho.

Ya hnini ñatho tso pets'i:

- Ngu ra ngutho ya nana ne ya tada. Ge ngu ya nana ñatho pets'i ra ngutho ngotho te'me tso hoki ne hinto da k'ats'i ngu ma ra ya jä'i ne tso da pets'i da mädi ra ts'utbi ne pa hinto da handi xa menza.
- Tso da mää ya mfeni ne ya hñä.
- Zam'u da met'i ra nzaya hnini, tso da ode ma ra ya hña nxihmo pa nxege te tso pets'i ya jä'i.
- Tso da pets'i ra ngutho ko ma ra ya jä'i ne hinto da k'ats'i pa da 'yo ngu n'ar hnini ka ngotho ya ngu nzaya ne ko ya m'efi ya hmunts'i hñä ngotho ra M'onda.
- Pets'i to da nuu ne da uni nxege te tso da pets'i ko ya ts'utbi.
- Da mpefi chi gentho ko ra nzaya, ko ngotho ya m'efi pets'i pa ya hnini. Pa to tso da m'oi, ra hnini da mää to'ä ne da m'oi pa da nu ko ya nzaya hnini, ya xeni hai nzaya hamp'u m'ui.

Ts'utbi Nxihmo

Ra he'mi ts'utbi pa nxege ya xeni hai me M'onda, ge ngu mää, ra he'mi ts'utbi M'onda, pädi ne tso da nuu te tso pets'i ya hnini ñatho pa tso da nuse ngotho te mää pa da m'ui xa zo ne tso da mää to da m'oi pa da nuu te'me nesta ka'r hnini ko nxege ya nzaya.

Ya he'mi ts'utbi ne ya ts'utbi ka ya xeni hai ma M'ondahu tso da bädi pa da nuu ge ya hnini ñatho ge tso pets'i da m'ui n'a o xangu ya jä'i da m'oi ngu'ä n'ar hnini ka ya xeni hai nzaya hamp'u m'ui.

Ts'utbi kara Nzotho hnini M'onda

Nuna ra chulo he'mi pets'i nuya ya ts'utbi:

- He'mi ts'utbi di ge ra Nzotho hnini M'onda.

- Ha ngu m'ui ya ngu nzaya ne ha ngu da nja ya ha ngu da huahni ka ra Nzotho hnini M'onda.

Nuna ya ts'utbi ge mää ge te'me ngotho ngu te pets'i ya jä'i ngu ya bi mangua nuna ra he'mi, ngotho ya jä'i ge m'ui ka ra Nzotho hnini M'onda ge pets'i:

- Da m'ui ka n'ar hnini hamp'u hinto da xaxi ne hamp'u **tso da mää** pa da negi ra zo ra boja, pa da m'ui xa zo ne da hoki te'me da hoki kar hnini.
- A to hinto da xifi ha ngu da bota.
- A da m'oi ka ngotho ham'u to da huahni.
- Tso da m'ui ka n'ar hmunts'i ndä ne hin da ntuhni.
- A tso da m'oi pa da tso da handi to da huahni ya jä'i.
- Tso te'me da oni ya nzaya ngu ha nja o ngu paa ya huahni ne te'me ngotho jä.
- Tso da xifi ya nzaya hin da to da uti nxege te pest'i ya thuhu ya jä'i.
- A ra nzaya pets'i da nuu pa ge ngotho ya nana ne ya tada pet'si tso da mpefi ra ngutho kara nzaya, o pa da m'oi ngu **n'ar nzaya ne da mpefi num'u da ne ya jä'i**.
- Ya nzaya ge tso hinte da mää ne da fots'i ngu da zo ko ya te zam'u hoki ne te pädi zam'u ko ya jä'i ka ya hnini ñatho ge ngu m'ui ka ra Nzotho hnini M'onda.

Ra ngutho ga ñahe.

Tso di pets'ihe ga mähñe nda ra Ta nzaya di nehe ge di mähñe ko ra boto. Nthedigui, ngu ya di botahe para ndä Ta nzaya, ya diputados o ra Ta ndä nzaya.

M'onda ge n'ar hai ra ngutho di ñahe.

Ya m'efi mää nxege ya jä'i

Ge ya m'efi ka ra Ta nzaya ge täha ya nana o ya tada ngu mää nxege ya jä'i ngu: presidenta o presidente, diputada o diputado, senadora o senador, Ta Nzaya, dängi nzaya, ngu njap'u ya consejales ne ya consejales.

- Pa ya hamp'u da huahni, ya hmunts'i ndä tso da huahni to'ä da m'oi ha dar nana o dar tada ngu mää ya ts'utbi ne ya nt'ot'i ngu mää ge tso da m'ui nee ya dangi jä'i pa da m'oi ngu n'ar nzaya ne tso da boni ngu n'ar mengu ka ya hnini ñatho ne dar (presidente o presidenta, senadora o senador, diputada o diputado, jefe o jefa de gobierno, alcaldesa o alcalde) ne njap'u ka ya consehelias.

Ra **Tangu huahni to'ä ka ra nzotho hnini M'onda** tso da nuu ne da madi ngotho te'me tso pets'i ne pets'i da hoki ngu nxege ya ja'i, m'ui ka ya chulo hai m'ui kara Nzotho hnini M'onda.

Ge num'u n'a ya ja'i mengu ya hnini ñatho o ya hai mengu ñatho ne da nzaya ngu hinte pets'i ra hmunts'i ndä ra Tangu huahni tso da nuu ra zo ha ngu huahni ya ndä ngu n'ar hnini ñatho da m'oi ja ya paa ham'u da m'ui ya boto ne ya huahni.

Ya m'efi ra Tangu huahni to'ä ka ra nzotho hnini M'onda

Ra nzaya M'onda bi hoki ya he'mi ko ma ra ya hai ra nxihmo pa hin da m'ui da rase ne hinte te'me da pets'i ra zo ya hnini ñatho ne bi nja ya ts'utbi ngu mäa o xii ya nzaya ge ngotho ya ja'i m'ui nugua M'onda ge pets'i da m'oi ngu n'ar nzaya.

Ra Tangu huahni to'ä ka ra nzotho hnini M'onda ge handi ra zo ngu ra ngutho, nxege tso da m'ui ne hinto dar menza di ngotho ya ja'i, ge met'o ya ñatho, ge tso da m'ui hamp'u to da oni ya ja'i ne tso da mäa ha ngu ya m'efi pa ya nt'ofa pa ra boja pa ra jeya.

Mbo ya m'efi bi hoki ra Tangu huahni pa da m'ui ra m'efi ra hmunts'i ndä di ge ya ja'i ñatho, num'u ya da nja ya to gi huahni kara 2023 . 2024:

:

1. Num'u da böni ra he'mi hmä tso gi m'oi ka ri hai ngu n'ar nzaya ge ya da huahni ko ya hñä Jñatrjo, Nauatl, Hñähñu ne Zapoteko; ne
2. Hmunts'i hñä da mäa ka ya hnini ge te'me tso da hoki ka ya hnini ñatho ge m'ui kara nzotho hnini M'onda ge ya hmunts'i ndä mi pets'i nda hoki ngu mi m'ui ya he'mi bi mäa ya m'efi ha nda huahni.
3. Ya Bideo kora masateko, nauatl, hñähñu, Jñatrjo, mixteko ne ra sapoteko pa da mäa ha ngu da nja pa to da m'oi.

Ka ra thogi ra m'efi ngu ya da gäts'i ya nt'ofa pa ra boja pa ra jeya bi böni ra he'mi rase hmä pa da huahni to da m'ui pa ya m'efi hnini 2023 ne ra nt'oni di ge ra nt'ofa pa ra boja pa ra jeya 2023 – 2024 ko ya hñä ñatho m'ui xangu kara nzotho hnini M'onda.

Ko ra M'efi ya Jä'i Ñatho, ra nzotho hnini M'onda m'ui ra hmä di ngotho

---

Chi he'mi te tso petsi ya Hmunts'i Ndä – Ya to da Huahni Jä'i Ñatho ge nxase, bi kuati ra hñä ra yoto zänä ra 2024, nup'u Huizaches 25, colonia Rancho Los Colorines, delegación Tlalpan, C.P. 14386, Nzotho M'onda.

Tangu huahni to'ä ka ra nzotho hnini M'onda

www.iecm.mx